

# EKONOMSKA GEOGRAFIJA

Prezentacija 3

# Što smo napravili do sada?

- Obradili teorije i koncepte vezane uz teorijske postavke neoklasične teorije lokacije.
- Pokušali objasniti polazni koncept prostorne ravnoteže.

# Literatura

- Coe, N.M., Kelly, P.F., Yeung and H.W.C 2007 *Economic Geography: A Contemporary Introduction*, Blackwell, Oxford, poglavlje 2, 3, 5, 11, 12, 13.
- Hudson, R. 2005: *Economic Geographies: Circuits, Flows and Spaces*, Sage, London, poglavlje 1.


# Temeljne postavke

- Ekonomska perspektiva temeljena na zakonima tržišta.
- Marksistička perspektiva temeljena na kritici kapitalističke tržišne ekonomije.
- Alternativni pristupi uzimaju u obzir šiti socijalni i kulturni proces.

# Koncepti i teorije marksističke perspektive

- Skup koncepata temeljenih na kretanju kapitala, dodanoj vrijednosti i podijeli radne snage i prostornoj raspodjeli rada.
- Problem nejednakog razvoja i izdvajanja zona jezgre i zona periferije.
- Koncept bogatstva, vrijednosti i kretanja kapitala.
- Koncept prostora (i vremena)
- Koncept prostorne raspodjele radne snage.
- Koncept jezgre i periferije.

# Koncept bogatstva, vrijednosti i kretanja kapitala

- Bogatstvo i stvaranje bogatstva- ključan pojam u konceptu.
- Bogatstvo  dohodak
- Dohodak - prihod (gotovina) stečena u određenom razdoblju.
- Bogatstvo (wealth) - materijalizirani dohodak u danom vremenskom trenutku.
- Bogatstvo je kumulativnu udio „nagrada” u ekonomskom procesu dodavanja vrijednosti.
  - Pitanje što je to vrijednost?

- Prema marksističkoj teoriji sva vrijednost dolazi od ljudskog rada, uvijek ju stvara **čovjek**.



- Drugi važan element je **rad**.



- Radom nastaje nova roba (proizvod) koji ima **dodanu vrijednost**.

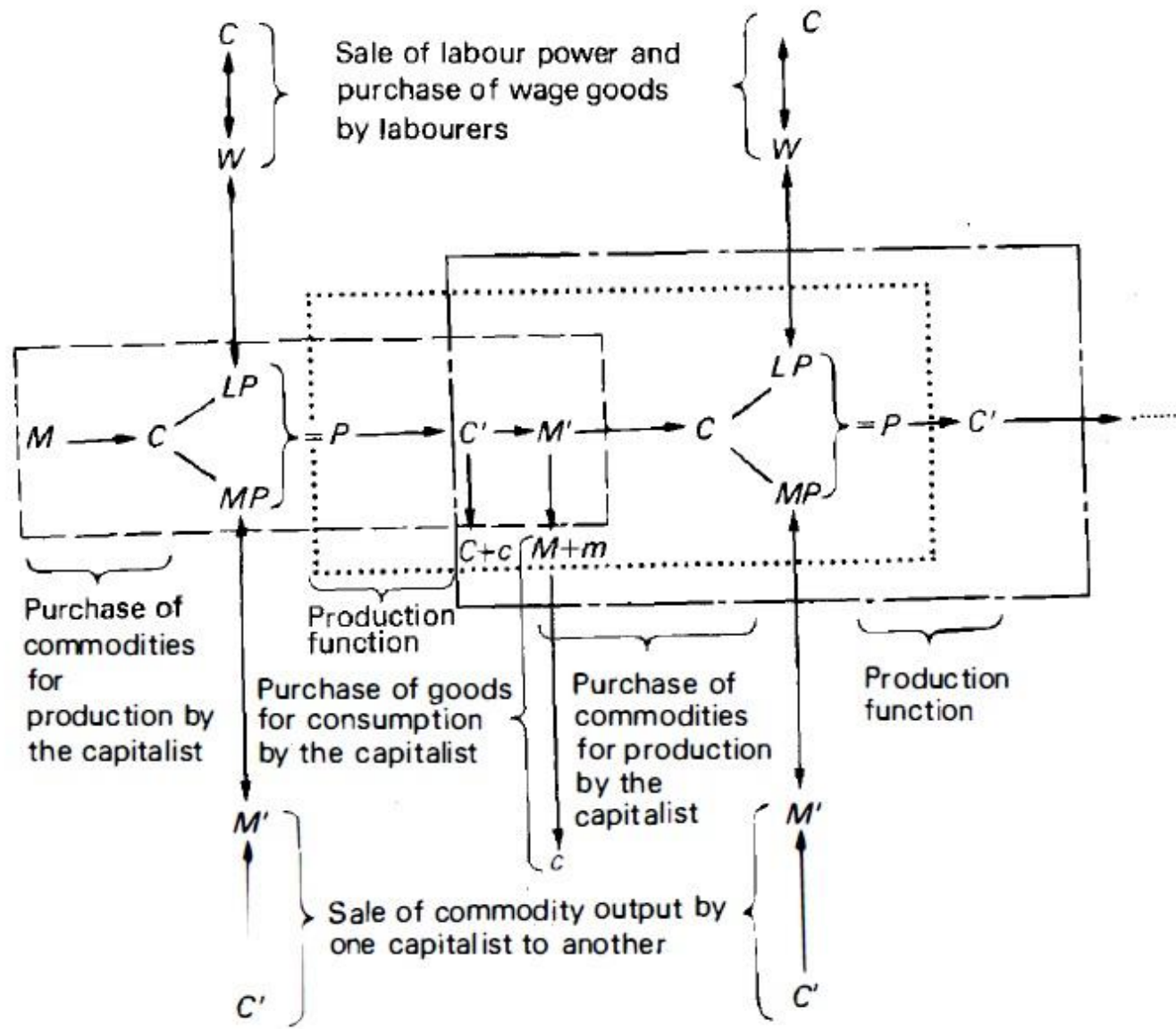
- 2 tipa vrijednosti:
  - Vrijednost pri razmjeni (exchange values) - cijena koju roba postiže na tržištu
  - Vrijednost pri korištenju (use value) - vrijednost koju roba ima za korisnika.
- Marksisti vide radnu snagu kao robu koja se prodaje i kupuje na tržištu po određenoj vrijednosti pri razmjeni.
- Kapitalist će koristiti radnu snagu ukoliko je njihova vrijednost pri korištenju veća od vrijednosti pri razmjeni.
- Razlika će predstavljati dodanu vrijednost (surplus value).



- Rast dodane vrijednosti naziva se akumulacija kapitala.
  - Jednostavna reprodukcija (trošenje viškova)
  - Proširena reprodukcija (daljnje ulaganje)
- Cirkulacija kapitala ili primarna cirkulacija kapitala
- S vremenom će doći do pretjerane akumulacije
  - Zbog pretjerane proizvodnje
  - Zbog smanjene potrošnje

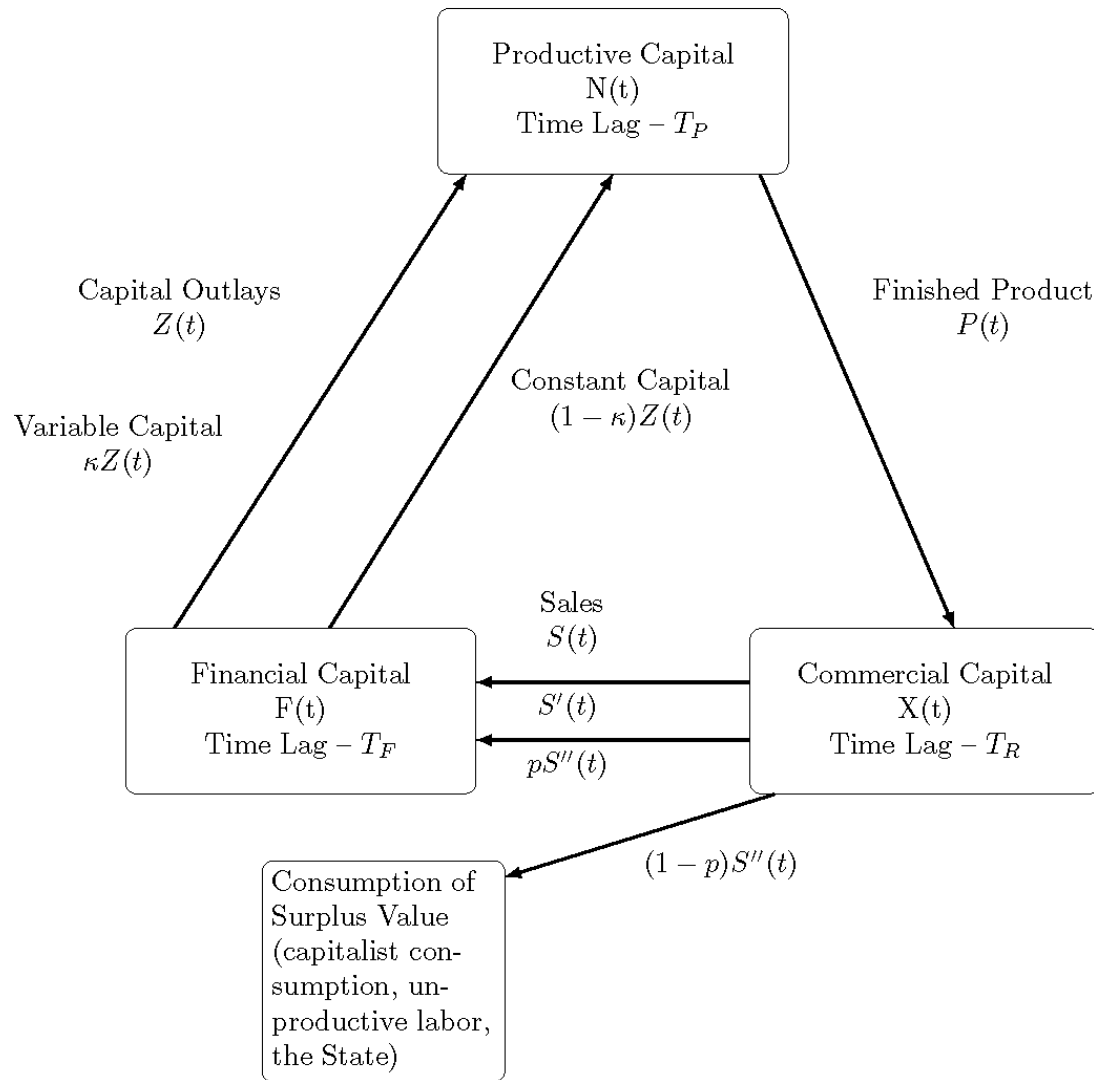
- Viškove kapitala moguće je uložiti:
  - Sekundarna cirkulacija kapitala - ulaganje u fiksnu strukturu i infrastrukturu - tvornice, urede, dućane, prometnu infrastrukturu....
  - Tercijarna cirkulacija kapitala - ulaganje u znanost i tehnologiju, obrazovanje, zdravstvo.
- Povrat investicija vidljiv je nakon duljeg vremena.

- Kretanje kapitala odvija se u prostoru - ima prostornu dimenziju.
- Prostorne strukture (izgrađena struktura i infrastruktura) dio je cjelovitog cirkuliranja kapitala.



- Circuit of money capital
- ..... Circuit of productive capital
- Circuit of commodity capital

Cirkulacija kapitala prema Marxu



- Foleyeva (1986.) cirkulacija kapitala i stvaranje dodane vrijednosti.

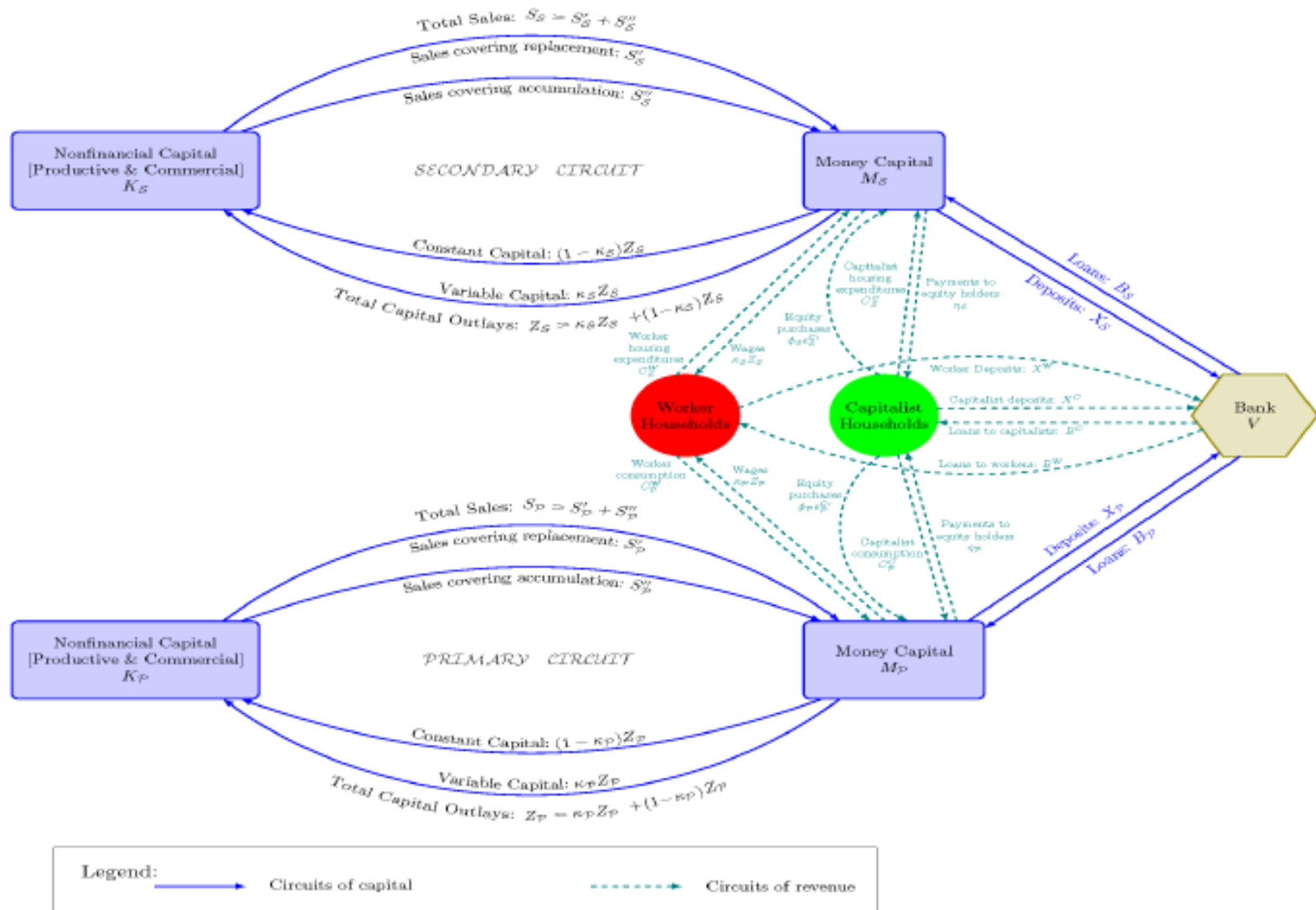


Figure 4: A synthesis of Harvey's and Foley's approaches to the circuit of capital

# Nejednak razvoj i koncept prostora

- Koncept prostora ili koncept prostora i vremena (spatio-temporal fix)
  - David Harvey - 1982.
  - Temelji se na ulogu vremena i mjesta u kapitalističkom sustavu.
  - Fix se odnosi na izgrađenu fiksnu infrastrukturu ali i na vremensku odgodu i geografsko širenje i ulaganje kapitala s ciljem odgode pretjerane akumulacije kapitala.

- Kapitalisti konstantno traže mogućnost povećanja dodane vrijednost - rezultat je pojava nejednolikog razvoja te prostorne raspodjele radne snage.



# Koncept prostorne raspodjele radne snage

- Doreen Massey - 1984. - Spatial division of labour: social structure and the geography of production
- Geografiju proizvodnje i nejednoliki razvoj gleda kroz prizmu socijalnih odnosa u proizvodnji.
- Socijalni odnosi - odnosi između kapitala u radne snage, radnika i vlasnika, ulagača i radnika.
- Socijalni odnosi temeljeni na klasi.

- Socijalni odnosi organizirani su prostorno - prostorna raspodjela radne snage.
- Tehnička podjela radne snage - podjela na pojedine poslove i specijalizacija.
- Društvena podjela (socijalna podjela) radne snage - širi koncept i podrazumijeva uloge koje radnici ili grupe radnika imaju u društvu u cjelini.

- Socijalna podjela podrazumijeva podjelu na sektore ali i podjelu na profesije.
- Ideja prostorne raspodjele radne snage temelji se na činjenici da ekonomiju karakteriziraju složene tehničke i socijalne podjele radne snage koje se odražavaju na složene prostorne strukture.

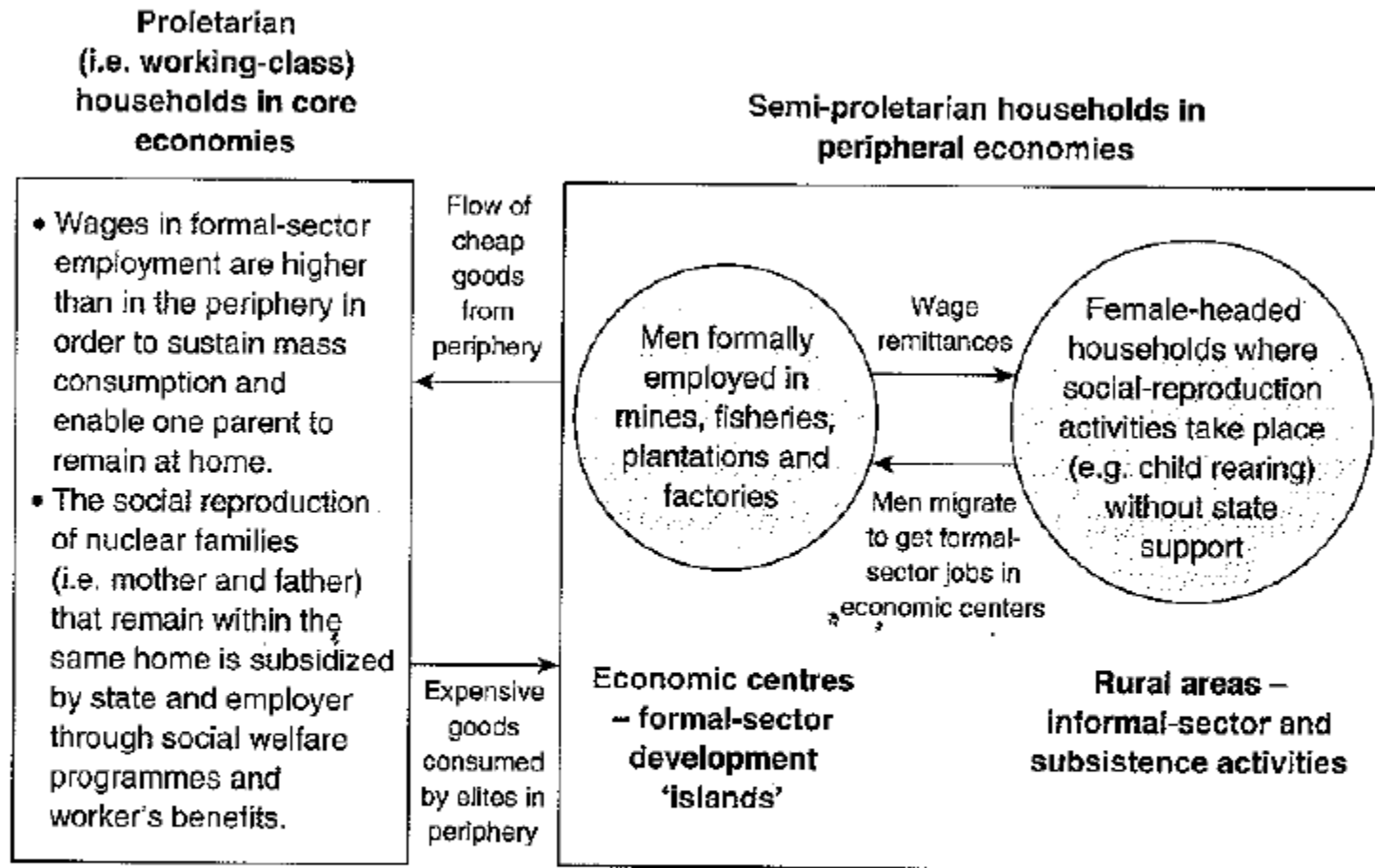
- Socijalni odnosi organizirani su prostorne.
- Svaka regija dio je većeg sustava kojim je povezana ekonomskim vezama i socijalnim odnosima proizvodnje.
- Pozicija se može promijeniti ulaganjem kapitala.
- Nacionalna podjela radne snage.
- Međunarodna podjela radne snage.

# Koncept (model) jezgre - periferije

- Model se temelji na ideji da je nejednak razvoj posljedica sta nejednakih ekonomskih odnosa između regije jezgre (one koja dominira) i jezgre periferije (one kojom se dominira).
- Ekonomski naprednije regije bogate se iskorištavajući ekonomski slabije razvijene regije.

- Ekonomski napredak regije ovisit će o njenoj ekonomskoj moći koja je odraz nejednake vrijednosti pri razmjeni (exchange value) .
- Povezuje koncept prostorne raspodjele radne snage i koncept kumulativne kauzalnosti (ekonomija obujma i aglomeracije dovode do sve veće polarizacije između bogatih (jezgre) i siromašnih (periferije).)

## 4.1 Core-Periphery



Low wages for formal-sector jobs in the periphery are sustained by externalizing the costs of social reproduction to rural communities that have little or no access to state-sponsored social-welfare services

**Figure 4.1.1** Unequal exchange and households in the core and periphery

Source: developed from Taylor and Flint, 2000

- Nedostatak modela je polarizacija.
  - Ne uzima u obzir da čitava periferija nije nerazvijena niti je čitava jezgra razvijena.



# Alternativni pristupi i nova ekonomska geografija

- Temelji se različitim alternativnim pristupima ekonomiji.
- Evolucionarne i institucionalne ekonomije - set različitih pristupa.
- Ekonomiju nije moguće promatrati isključivo kroz odvijanja tržišta.
- Potreban je širi socijalni, kulturni i institucionalni kontekst.

- Obuhvaća čitav niz modela i koncepata:
  - Teorija sektora sjelatnosti
  - Cikličke teorije
  - Teorija valova
  - Regionalni inovacijski sustavi
  - Clusteri
  - Regije znanja

# Teorija sektora djelatnosti

- Prva teorija koja promatra ekonomski razvoj kao povijesni i razvojni proces.
- Polazna teza:
  - Postoje 4 osnovna sektora djelatnosti:
    - Primarni (poljoprivreda i gospodarenje sirovinama))
    - Sekundarni (proizvodnja)
    - Tercijarni (usluge)
    - Kwartarni (istraživanje i djelatnosti bazirane na znanju)

- Polazišna ideja:
  - Razvojem društva gospodarstvo prolazi kroz „faze” ekonomskog razvoja od poljoprivrede, preko industrije, usluga pa do djelatnosti temeljenih na znanju.
  - Važnost sektora mijenja se tijekom vremena.
  - Važnost iskazujemo udjelom zaposlenih ili udjelom sektora u ukupnom GDP-u.

- Razvijenija društva imaju i veći udio zaposlenih u terciarnom i kvartarnom sektoru.
- Nejednak razvoj može se smatrati posljedicom nejednakog razvoja pojedinih sektora djelatnosti između različitih regija.

# Cikličke teorije

- Također se bave evolucijom ekonomije no naglasak stavljaju na fazama razvoja (životnom ciklusu) proizvoda i industrija.
- Svaki proizvod u svom životnom ciklusu prolazi kroz nekoliko faza od pojave, preko širenja, maturacije pa sve do nestajanja.
- Svaka faza ima svoje lokacijske obrasce.

- To možemo usporediti s širenjem inovacija ili širenjem pojedinih oblika trgovine...

# Teorija valova (teorija dugih valova)

- Ekonomski rast se događa u valovima ili serijama koje prema procjenama traju 50-ak godina.
- K-valovi ili Kondratievi valovi.
- Svaki val obuhvaća nekoliko faza: rast, recesiju, depresiju i oporavak.
- Prelazak iz jedne faze u drugu najčešće je uvjetovan određenom inovacijom.
- Primjer prijelaz iz razdoblja manufakture u doba parnog stroja....



- Svaki val obilježava i razvijenija ili naprednija tehnološko-ekonomska paradigma.
- Prvi val - val ili ciklus rane mehanizacije.
  - Od 1780-ih do 1830-ih
  - Prostor Velike Britanije, Francuske i Belgije
  - Veže se uz razvoj tekstilne industrije, metalurgije i iskorištavanja vodne snage.

- Drugi val ili ciklus parnog pogona i željeznice
  - Od 1840-ih do 1880-ih
  - Temeljen na parnom stroju, parobrodu, industriji željeza i čelika i željeznici.
  - Prostor V. Britanije (NE Engleska, Južni Wales, Škotska), Njemačke (Ruhr), Francuske, Belgije, SAD-a.
- Treći val ili ciklus električne energije i teške industrije
  - Od 1890-ih do 1940-ih
  - Temeljen na električnoj energiji, teškoj mehanizaciji, ratnoj industriji, kemijskoj industriji
  - Prostor Njemačke (Hessen), SAD, V. Britanija (West Midlands, Veliki London)

- Četvrti val ili ciklus fordističke masovne proizvodnje
  - Kraj 1940-ih do 1970-ih
  - Automobilska industrija, prerađivačka industrija, proizvodnja električne energije, petrokemijska industrija.
  - Prostor SAD-a, Njemačke, Švicarske, Švedske, Japana, Kanade, Australije.
- Peti val ili ciklus postfordistički val ili val (ciklus) informatizacije i komunikacija
  - Od 1970-ih godina
  - Temelji se na IT-u, telekomunikacijama, robotici, biotehnologiji.
  - Prostor SAD, Europe, Japana, Tajvana, Južne Koreje...

# Koncept clustera i regionalnih inovacijskih sistema

- Linearni model širenja inovacija - tzv. Klasični model koji podrazumijeva slijed ideja /inovacija - dizajn i razvoj - proizvodnja - prodaja
- Model interaktivne inovacije - širenje inovacije je interaktivni proces između proizvođača i korisnika.
- Model interaktivnih inovacija dovest će do okupljanja aktivnosti i stvaranja nacionalnih (regionalnih) inovacijskih sistema.
- Naglasak na tehnologiji i tehnološkom napretku.

- U vrstu regionalnih inovacijskih sistema možemo ubrojiti:
  - Inovativna okruženja
  - Tehnopolise
  - Nove industrijske četvrti
  - Nove industrijske prostore
  - Pametne regije
  - Custere

- Cluster - geografska koncentracija ekonomskih aktivnosti koje se nalaze u određenoj blizini.
- Cluster  $\neq$  aglomeracija
- Jedinice (tvrtke, Institucije, sveučilišta) unutar clustera su međusobno povezane.
- Aglomeracije (neoklasični pristup) ne uključuju nužno suradnju već su često konkurenti.

- Razlika je i u tipu komunikacije (suradnje) između jedinica.
- Kod neoklasičnih aglomeracija i clustera komunikacija između jedinica se događa na tržištu i formalna je - traded interdependencies.
- Neformalna (izvan tržišta) - untraded interdependencies - događa se kroz osobne kontakte, razmjenu informacija....
  - Uključuje socijalne odnose i kulturne faktore

# Koncept ekonomije znanja (učenja) i regije znanja

- Vezan uz dinamične inovativne regije.
- Ne temelji se u tolikoj mjeri na tehnologiji i njezinom napretku.
- Znanje je najvažniji izvor suvremene ekonomije - učenje najvažniji proces.



- Regija znanja - prostorna dimenzija - središte ili prostor okupljanja znanja i ideja te stvaranja okuženja i infrastrukture koja potiče tok znanja, ideja i učenja.
- Postojanje tih znanja u određenoj regiji izdvaja tu regiju pred ostalima.

- Postojanje regije znanja temelji se na sljedećim postavkama:

- Uloga znanja u ekonomiji i društvu raste



Ekonomija učenja - ekonomija znanja - ekonomija temeljena na znanju

- Učenje je kolektivni proces te se događa između svih jedinica u sustavu (između tvrtki, tvrtki i potrošača, ostalih institucija...)

- Rezultat procesa učenja je znanje - to znanje je promijenivo (činjenično znanje, tacitno znanje)
- Tacitno (iskustveno) znanje uključuje komunikaciju.
- Znanje se širi formalnim i neformalnim putem.

# Mreže i socijalni kapital

- Neoklasični i markisistički koncepti ističu važnost tržišta.
- Koncepti nove ekonomske geografije ističu važnost mreža socijalnih odnosa.
- Socijalni kapital - udruge, aktivnosti, skupine ili odnosi koje povezuju skupinu ljudi u zajednicu kroz određene norme i povjerenje i koje su temelj za društvo i proizvodnju dobara i usluga.

# Kulturna ekonomija, etničnost i spol

- Javlja se 1990-ih godina.
- Shvaćanje kako se ekonomski procesi ne mogu promatrati izvan društvenog, kulturnog ili političkog konteksta.
- Socijalni, kulturni i institucionalni faktori su ključni za odvijanje ekonomskih procesa.
- Govorimo o “kulturnom obratu” a često i o “kulturnoj ekonomiji” te “ekonomskoj kulturi”

- Kultura - sustav znanja koji obuhvaća kodirano (činjenično) i iskustveno (tacitno) znanje.
- Prostorna dimenzija - regionalna kultura
- Ekonomska dimenzija - korporativna kultura.
- Za ekonomske geografe kultura je izvor, datost, varijabla koja utječe na odvijanje djelatnosti, produkt ili proizvod.

- Kulturni obrat u ekonomskoj geografiji -
  - paradigmatški zaokret uslijed porasta interesa za kulturu i kulturne aktivnosti.
  - Javlja se krajem 1980-ih.
  - Epistemološki zaokret - posljedica okretanja s kvantitativnih prema kvalitativnim metodama istraživanja i humanističkom pristupu istraživanju.
  - Podrazumijeva utjecaj kulturnih studija te postmodernizma i poststrukturalizma.

- Tematski zaokret - utjecaj kulturnih faktora na odvijanje ekonomskih procesa i odnosa.
- Trendovi:
  - kulturna dimenzija globalizacijskih procesa,
  - uloga kulture kao institucionalnog faktora u ekonomskom razvoju,
  - kulturna industrija i „proizvodnja kulture”.



- Spol
  - Razlike između spolova i nejednakih odnosa u ekonomiji i gospodarstvu.
  - Od svakodnevnih aktivnosti do širih socijalnih i ekonomskih procesa.
- Feministička ekonomska geografija

- Tradicionalna / neoklasična / marksistička ekonomska geografija zanemaruje spol, etničnost, rasu... kao faktore ekonomsko-geografskih procesa.
- Ekonomski (ekonomičan) čovjek neoklasičnog koncepta

VS

- Suvremeni čovjek različitih iskustava, preferencija...
- Zanima nas spol kao socijalna kategorija - koja se ogleda kroz položaj u društvu, etničkoj skupini, dobnoj skupini...

# Embeddedness

- Ekonomske aktivnosti neodvojive su od socijalni, kulturnih i političkih sustava.
- Sociološki koncept
- U početku geografi su ga koristili kako bi pokazali na koji način su neekonomski faktori u prostoru i vremenu utjecali na odvijanje ekonomskih aktivnosti.

- Začetnici Karl Polanyi i Mark Granovetter.
- Polany (1944) bavio se utjecajem kulturnih, socijalnih i političkih sistema na odvijanje ekonomskih procesa (npr. Kada će doći do uključivanja države u tržišni sustav i sl.)
- Granovetter (1985) - bavio se mrežom osobnih odnosa, tvrtki i prostora te tvrdio da se sve ekonomske aktivnosti odvijaju kroz mreže.

- Koncept se u geografiji ogleda kroz paradigmu da se svaki proces odvija u konkretnom prostoru koji na njega utječe kroz djelovanje socijalnih, kulturnih i političkih institucija.
- Problem istraživanja i generalizacije.